

LJUBAVNE DIVINACIJE U KULTURNOJ BAŠTINI HRVATA, BOŠNJAKA, SRBA I POLJAKA

MARKO DRAGIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Sinjska 2
HR-21000 Split
mdragic@ffst.hr

UDK 394+398.33'838
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 5.05.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 15.05.2014.

Quid proficit in literis, et deficit in moribus plus deficit quam proficit.

(Tko napreduje u znanju (nauci), a nazaduje u običajima, više nazaduje nego napreduje.)

Latinska poslovice

U radu se navodi desetak ljubavnih divinacija Hrvata koje su objavljene u znanstvenoj literaturi. Tridesetak je suvremenih izvornih terenskih zapisa primjera ljubavnih divinacija. Ljubavne divinacije drevnoga su postanja, a vezuju se uz kršćanske blagdane. Najviše je divinacija vezano uz blagdane Svete Lucije, Svetoga Jurja, Rođenja Ivana Krstitelja. Ljubavne divinacije Hrvata vezuju se i uz blagdane: Svih svetih, Svetoga Andrije, Svetoga Tome, Silvestrova, te Čiste srijede. Od navedenih primjera ljubavnih divinacija, prema svjedočenjima na terenu, još se ponegdje sačuvao običaj ispisivanja imena simpatija na dvanaest papirića na blagdan Svete Lucije. Pored ljubavnih divinacija Hrvata u radu je nekoliko bošnjačkih, srpskih i poljskih ljubavnih divinacija. U navedenim ljubavnim divinacijama iznimno je etnološko i antropološko blago. Prosječna starost kazivačica i kazivača je 69 godina. To upozorava da je golem broj ljubavnih divinacija kao i uopće nematerijalne kulturne baštine nepovratno otišao u zaborav.

Ključne riječi: djevojke, mladići, ljubav, običaji, obredi.

Uvod

Divinacija je riječ nastala prema latinskoj riječi *divinatio*, *onis*, *f.* = proricanje, slutnja, pogađanje; gatanje, vraćanje, predviđanje, vidovitost. Divinacije su dio najstarijih arhetipskih običaja još od drevnih civilizacija i u srži su kulturne baštine. U

pretkršćansko doba djevojke su odlazile brezi vjerujući da će tako nakupiti pozitivne energije i da će im udaja i život biti sretni.

Međutim, u hrvatskoj znanstvenoj literaturi iznimno su nedostatni podatci o ljubavnim i, uopće, o divinacijama. Luka Ilić Oriovčanin u svom djelu „Narodni slavonski običaji“ objavljenom 1846.; Mijat Stojanović u svojoj knjizi „Slike života slavanskog naroda iz prirode s dodatkom slavonske pučke sigre (1858.); Frano Ivanišević u monografiji „Poljica, narodni život i običaji“ (1906.) nikako ne spominju divinacije. Tomislav M. Macan u svom radu „Čaranje i gatanje“ (1932.) navodi ljubavnu divinacijsku metodu koju su djevojke prakticirale na Mljetu za blagdan Rođenja Ivana Krstitelja. Milovan Gavazzi 1939. godine u svojoj knjizi „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“ navodi da su gatanja kod nas od davnina znana, ali da se čini kako su tek u novije vrijeme raširena. U tom djelu Gavazzi navodi pet ljubavnih divinacija. Ljubo Mićević u radu „Život i običaji Popovaca“ koji je nastao prije Drugog svjetskoga rata, a objavljen 1952. godine navodi dvije ljubavne divinacijske metode Srpkinja. Pet je ljubavnih divinacijskih metoda koje je Josip Milićević 1975. godine objavio u članku „Narodni život i običaji na otoku Braču“.

1. Sveta Lucija (13. prosinca)

Sveta Lucija rođena je 284. godine u Sirakuzi na Siciliji u imućnoj obitelji. Mučeničku smrt podnijela je 13. prosinca 303. godine. Prorekla je Dioklecijanovu smrt.¹

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dani od Svete Lucije do Božića zovu se vidioci i uz njih se veže više različitih divinacija.

U hrvatskim je krajevima bio iznimno raširen običaj da djevojke, ali i mladići, na blagdan Svete Lucije ispisuju imena svojih simpatija na dvanaest (negdje 11, a negdje 13 papirića). Često bi jedan papirić ostajao prazan. Do Božića bi svaki dan, uglavnom nakon zornice gubili ili u vatru bacali po jedan papirić, a poslije Polnočke otvorili bi zadnji papirić i vjerovali da će se udati odnosno oženiti s osobom čije je ime na papiriću. Ukoliko bi djevojci ili mladiću ostao prazan papirić vjerovalo se da se u nastupajućoj godini ta djevojka neće udati odnosno taj mladić neće oženiti.

¹ Vidi: Marko DRAGIĆ, *Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata*, Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., 129-153.

Milovan Gavazzi 1939. godine piše kako su djevojke na blagdan Svete Lucije ispisivale imena momaka za ženidbu na jedanaest ceduljica, a dvanaestu ceduljicu ostavljale su praznu. Do Božića bi svaki dan spalile po jednu, a preostalu bi otvorile i po imenu na njoj proricale za koga će se udati, a ako bi ostala prazna ceduljica značilo je da se neće udati u nastupajućoj godini.²

U Bosanskoj Posavini djevojke su svaki dan po jedan papirić bacale u vatru, ne čitajući prethodno ime na papiriću koji su bacile. To se obavljalo sve do Božića, a na Božićno jutro bi otvorile posljednji papirić i pročitale ime koje je ostalo. Ono ime koje ostane posljednje, predstavljalo je osobu za koju će se udati. U novije vrijeme za taj običaj većina mladih u Matićima kod Orašja nije ni čula.³

U Tolisi, u Bosanskoj Posavini, djevojke koje se još nisu udale i žele znati kako će im se zvati dečko, dan prije Svete Lucije napišu dvanaest muških imena na dvanaest papirića i nekoliko ih puta presaviju, te ih stave na jedno posebno mjesto i dobro ih izmiješaju. Od dana Svete Lucije do Polnoćke, poslije mise zornice uzimaju jedan papir, te ga bez gledanja bacaju u vatru. Poslije Polnoćke djevojke otvaraju i posljednji papir, pročitaju ime muškarca koje je ostalo i vjeruju da će se udati za njega.⁴ Taj običaj prisutan je i danas kod *mladih cura* u Tolisi. Kako su bake to s koljena, na koljeno prenosile, djevojke vjeruju u to, pa se i danas na dan Svete Lucije ispisuju papirići s imenima momaka, nadajući se skoroj udaji.⁵ U Kostrču, u Bosanskoj Posavini, bake pamte da se toga dana posebno gatalo o udaji. Običaj je bio, da neudane djevojke toga dana na jedanaest papirića napišu imena momaka, a dvanaesti ostave prazan. Svakoga dana su uzimale po jedan papirić, ali ga nisu otvarale i bacale ga u vatru. Zadnji papirić bi odmotale na Božić i ako bi odmotale prazan papirić to je bio znak da se neće udati, a ako bi na papiriću bilo ime nekoga momka, to je bio znak da će se sljedeće godine udati baš za njega.⁶ U prijašnja vremena za Božić se spremalo od Svete Lucije: sijalo se žito i jednu granu

² Milovan GAVAZZI, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja, III izdanje*, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., 120.

³ U Matićima kod Orašja 2007. god. ispričala je Ana Martinović, djev. Pejić, rođena 1954.

⁴ Slavica Marošević rođ. 1963. god. kazala je 2013. god. u Tolisi.

⁵ Manda Dominković, djev. Ivkić, rođ. 1936. god. u Tolisi kazala je 2013. godine.

⁶ Ljubica Živković, djev. Mikić rođ. 1938. god. u Kostrču kazala je 2013. god.

zatakli bi za križ i svetu sliku. Ako bi grana procvala na Božić, to je značilo da će se u nastupajućoj godini, u toj kući cura udati. U vrijeme Adventa nije se išlo u selo, nije se sviralo, sve je bilo u tišini. Družilo se po kućama, a cure su igrale igre za *kim goriš i okreni se buvo*. Za *kim goriš* igralo se tako što bi sve cure na dvanaest papirića napisale imena svojih simpatija. Potom bi to sve pomiješale u jednu posudu i svaki dan izvlačile po jedan papirić koji se nije smio otvarati. Ime koje se nalazilo na zadnjem papiriću značilo je budućega muža. Anica Živković iz Privlake pripovijeda da je ime svoga muža Martina tri puta izvukla i kaže „i eto, fala Bogu dobro živimo.“⁷

U Hercegovini su djevojke na Svetu Luciju, na dvanaest papirića ispisivale imena dvanaest momaka koje su poznavale i koji su im bili dragi. Papiriće bi, primjerice, u posuškom kraju, stavile pod jastuk i svako jutro bi bacile po jedan taj papirić s imenom ali nisu otvarale papirić niti gledale koje je ime na papiriću piše. Na Božić bi ostao samo jedan papirić i njega bi otvorile da vide ime. Smatralo se da će se udati za onog momka čije je ime ostalo na zadnjem papiriću. U Gorancima kod Mostara djevojke su imale običaj na trinaest papirića napisati isto toliko muških imena, pa bi ih stavile u veliku čašu i svako jutro izvlačile po jedan papirić. Na Božić se izvlačio zadnji papirić i taj momak koji ostane „bio bi djevojci suđen.“⁸ U čapljinskom kraju djevojke su na jedanaest papirića ispisivale imena momaka, a dvanaesti bi ostavile prazan. Svakog su dana po jedan neotvoreni papirić bacale u vatru. Zadnji su papirić na Božić odmotale, pa ako je bio prazan, znale su da se neće udati, a ako je na njemu bilo ime, vjerovale su da će se sljedeće godine udati baš za tog momka.⁹

Bunjevačke djevojke i mladići bi svaki put vraćajući se kući sa zornice namjerno gubili po jedan listić, a na Badnjak bi s preostalog pročitali ime izabranice ili izabranika. Gavazzi navodi da su djevojke jednu od ceduljica ostavljale praznu, pa ako bi upravo ta ostala zadnja značilo je da se djevojka neće udati u nastupajućoj godini.¹⁰

⁷ Anica Živković (Miljević) rođ. 1948. godine u Privlaci, kazala je 2013. god. u selu Privlaci u Slavoniji.

⁸ Danica Krešić, djev. Marić, rođ. 1938. god. i Pavica Džidić, djev. Drežnjak, rođ. 1932. god. pripovijedale su 2008. god. u Gorancima iznad Mostara.

⁹ U Čapljini 2002. god. kazivalo je više žena.

¹⁰ Milovan GAVAZZI, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja, III izdanje*, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., 120.

U Badljevini kod Pakraca na svetu Luciju cure su na dvanaest ceduljica pisale imena dvanaest momaka koji su im se sviđali i za koje bi se htjele udati. Tada su iz hrpice tih ceduljica svakog dana bacale jednu ceduljicu u peć. Ime momka sa zadnje ceduljice trebalo je biti ime momka za kojeg će se udati i s kojim će imati djecu.¹¹

U iločkom kraju djevojke i mladići su na dvanaest papirića ispisivali imena, a jedan papirić je mogao ostati i bez imena. Svaki dan jedan papirić trebalo je spaliti, ali se nije smjelo gledati koje ime na njemu piše. Ime koje ostane na zadnjem papiru nosit će ime odabranika srca, a ako ostane prazan papir, to znači da se sljedeće godine dotična djevojka odnosno mladić neće udati ili oženiti.¹²

U nekim su krajevima na Svetu Luciju djevojke postile za udaju, uvjerenе da će se udati za momka kojega će te noći sanjati.

U Usori je stara tradicija da na Svetu Luciju momak uhvati slijepog miša i otkine mu krilo. Vjerovalo se da kad curu dotakne krilom uhvaćenoga slijepog miša, ona „poludi“¹³ za tim momkom.¹⁴

2. Sveti Toma (21. prosinca)

Sveti Toma, apostol bio je jedan od Kristovih učenika. Često se naziva *nevjerni Toma* jer nije htio vjerovati u Kristovo uskrsnuće dok se ne uvjeri svojim očima i rukama. Prema predaji nije vjerovao ni u Marijino uznesenje na nebo. Krist je uvjerio Tomu da se uvjeri pozivajući ga da stavi svoju ruku u njegov bok, a Marija ga je uvjerala bacivši mu s neba svoj pojas.¹⁵

Sveti Toma označava početak prvih božićnih blagdana. Premda je blagdan Svetoga Tome premješten na 3. srpnja u hrvatskoj tradiciji taj blagdan štuje se 21. prosinca. Tada se ide na ispovijed i pričest te se kolje ono što je pripravljeno za Božić. U Merolinu u Slavoniji se na taj dan blagoslivljaju božićne

¹¹ U Badljevini kod Pakraca 2007. god. kazala je Emilija Kop (djev. Magdić, rođ. 1936. god.). Otac kazivačice je Nijemac koji je nestao u Drugom svjetskom ratu.

¹² Jelica Matković, djev. Boban, rođena 1944. u Iloku kazivala je 2009. godine.

¹³ Poludi = silno se zaljubi.

¹⁴ Ružica Ivić djev. Nikolić, rođ. 1948. pripovijedala je 2008. god. u Usori.

¹⁵ O tome više: Marko DRAGIĆ, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, 2008., str. 414-440.

svijeće.¹⁶ Do toga blagdana, u Rujanima kod Livna, svatko se morao vratiti doma pa ma gdje bio.¹⁷ Do svetog Tome trebaju svi godišnji poslovi biti dovršeni, a o tomu svjedoči i izreka: *Sveti Toma, dotraj mi sve doma.*¹⁸

Uz taj dan vezuju se proricanja o budućem mladoženji. Djevojke dan uoči blagdana poste, a uvečer se mažu mašću odojka zaklanoga toga dana i pod plodnom voćkom mole molitvicu svetom Tomi sumnjivcu da im se suđenik javi u snu. Mole tri puta na dan da im u san dođe suđenik, da ga sveti Toma okrene i da mora doći kod nje. Djevojka se preporučuje tome svecu i zavjetuje da će mu molitvicu moliti tri puta na nedjelju i kroz sve mjesece u nastupajućoj godini, te moli svetoga Tomu i svetog Vida da joj pošalju njezinoga goluba, da mu bude vjerna ljubav. Ukoliko željeni ne bi došao djevojka ga je klela i molila svetoga Tomu da joj u svom imeniku pronađe suđenika. Nakon obreda djevojka se vraća u kuću.¹⁹

Djevojke su, primjerice u Iloku, na blagdan svetoga Tome, želeći saznati svoju sudbinu molile: „Sveti Toma molim te, u krevetu kumim te, da mi kažeš ove noći za koga ću poći“. Koga je momka djevojka sanjala, vjerovala je da će se za toga udati.²⁰

3. Božić, Silvestrovo

Milovan Gavazzi 1939. godine piše o živom običaju darivanja vode (zdenca) u Slavoniji, Dalmaciji i Vojvodini. Na Božić ili Novu godinu domaćin ili djevojka bacali su u zdenac jabuku, žita, kruha, vina ili nešto drugo od božićnih jela. Kad bi domaćin u Dalmaciji bacio jabuku u vodu govorio bi: *Hladna vodo, ja ti dajem dara, a ti meni srećice i zdravlja!* Ponegdje djevojke kad vrše taj obred u zdencu naziru budućega ženika.²¹

¹⁶ Merolinu u Slavoniji 2006. godine.

¹⁷ U lipnju 2007. g. zapisao je Ante Jureta u Rujanima kod Livna, a kazala mu je Mira Jureta (djev. Barun, rođ. 1941. g). VI. rkp. 2007, sv. 50, str. 1.

¹⁸ Jerko SUTON, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar 1968, str. 126.

¹⁹ Josip KEKEZ, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, MH, SHK, Zagreb, 1996., 301-302.

²⁰ Jelica Matković, djev. Boban, rođena 1944. u Iloku pripovijedala je 2009. godine u Iloku.

²¹ Milovan GAVAZZI, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 179.

U Bologni se vjerovalo da će djevojka ako u Božićnoj noći promatra svoj odraz raspuštene kose u zrcalu vidjeti sliku budućega zaručnika.²²

Silvestar I., rođeni Rimljanin, bio je trideset treći papa. Bio je papa od 31. siječnja 314. godine do 31. prosinca 335. godine.²³ Sveti Silvestar postao je rimskim biskupom 314. godine, za vrijeme vladavine cara Konstantina I. Velikoga²⁴, sin Konstancija I. Klora i svete Jelene Križarice.²⁵ Silvestar I. bio je prvi papa koji je umro prirodnom smrću 31. prosinca 335. godine. Svi njegovi prethodnici podnijeli su mučeničku smrt. Spomendan mu je 31. prosinca. Taj dan se po njemu naziva Silvestrovo.

Staro je bračko vjerovanje da će djevojka na Silvestrovo, kad ide istresati stolnjak niz prozor, i koje prvo ime čuje tako će se zvati njezin muž.²⁶

4. Pokladni utorak, Čista srijeda

Na Pokladni utorak, u Škabrnji, cure su glođale svinjske kosti i to rebra ili noge. Svaka cura bi kost koju je oglođala stavila vani. Vjerovalo se da će se prva udati ona djevojka čiju *oglođanu*

²² Prema pričanju svoga oca, Anastasia Bertani rođena u Bologni kazala je 2013. godine.

²³ Po dužini pontifikata osmi je papa. Bio je papa dvadeset jednu godinu, jedanaest mjeseci i jedan dan.

²⁴ Konstantin I. Veliki (Niš, 28. veljače 272. – Izmit (Turska), 22. svibnja 337.) Na zapadu su ga izabrale britanske legije. S Maksencijem se sukobio kod Milivijskoga mosta 312. godine.

²⁵ Jelena (Helena, Jerina) živjela je povučeno dok Konstantin nije došao na vlast nakon odstupanja s vlasti cara Dioklecijana. Nakon Konstantinove pobjede nad Maksencijem preobratila se na kršćanstvo. Sveta Jelena dala je sagraditi mnoge crkve, a u osamdesetoj godini života zaputila se na hodočašće u Jeruzalem. Na brdu Kalvariji 326. godine vršila je iskopavanja tražeći križ na kojem je Krist razapet. Pronašla je tri križa i natpis „Isus Nazarećanin, kralj židovski“. Želeći utvrditi na kojem je od tri pronađena križa Krist razapet, dovela je teškoga bolesnika i poglela ga na svaki križ. Čim je bolesnik dodirnuo Kristov križ odmah je ozdravio. Pri daljnjim iskopavanjima pronašla je i čavle kojima je Krist bio prikovan za križ. Dva čavla dala je svome sinu Konstantinu koji je od njega načinio znamen na svome konju, a drugi je stavio na svoju kacigu. U znak zahvalnosti podigla je baziliku na mjestu gdje se nalazio Kristov grob i na mjestu pronalaska Kristova križa. Jelena je umrla 330. Godine u Konstantinopolu, današnjem Istanbulu. (Usp. Anđelko BADURINA, (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, 296. Dio Kristova križa, pored ostalih crkava u svijetu, nalazi se u Crkvi svetoga Križa u Varošu u Splitu.

²⁶ Zorka Martinić rođ. 1964. god. kazala je 2013. god. na Braču.

kost prvu pas odnese.²⁷ U Strošincima, selu u općini Vrbanja, u Vukovarsko-srijemskoj županiji, na granici sa Srbijom, na pokladni utorak djevojke su kuhale rebra. Koštani dio rebara se vadio iz mesa i svaka bi cura odabrala svoju kost. Sve bi se kosti tad poslagale u krug na pod kuhinje. U sobu bi tada pozvale domaćega psa da uzima kosti. Vjerovalo se da će se cure udavati onim redom kojim je pas uzimao kosti.²⁸

Podkoziotek je stara narodna igra poznata u zapadnoj Velikopoljskoj i na Kujawama. Zabava se održavala u utorak prije Pepelnice, a u njoj su sudjelovale djevojke koje se nisu udale tijekom karnevala. Ispred njihovih kuća zaustavljali su se neoženjeni mladići, koji su obilazili selo s kozličem i odvodili djevojke sa sobom na ples. Djevojke su morale dati novčić *kozliču*.²⁹

Ciągnienie kloca poljski je običaj vezan za Pepelnicu. Mladima koji se nisu oženili odnosno udale tijekom poklada, bili su vezani za noge teški blokovi, koji su predstavljali kaznu za izbjegavanje temeljne društvene dužnosti odnosno braka.³⁰

5. Sveti Juraj (23. travnja)

Sveti Juraj rođen je između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji. Mučeničku smrt podnio je za vrijeme Dioklecijanova progonstva kršćana 23. travnja 303. godine.³¹

Ljubavne divinacije često se vezuju uz neku biljku. Među tim biljkama su crveni luk, kopriva i tilovina.

Crveni luk uzgajao se u Mezopotamiji i Egiptu prije 6.000 godina. U mnogim zemljama crveni luk je bio sveta biljka i nije se smio jesti. Poznata je staroslavenska izreka da je crveni luk lijek za sedam bolesti. Crveni luk je najčešća biljka na freskama egipatskih grobnica. U drevnom Egiptu prisega pred lukom predstavljala je najviši oblik prisege.

Prije blagdana Svetoga Jurja djevojke su sadile određene biljke, primjerice, dva luka koja su privezivana raznim koncima.

²⁷ U Škabrnji 2010. godine kazao je Zoran Ražov, rođen 1965. god.

²⁸ Ispričala je 2013. god. Janja Vikić, rođena 1939., u Strošincima.

²⁹ Czesław WITKOWSKI, *Doroczne polskie obrzędy i zwyczaje ludowe*, Wydawnictwo Muzeum Etnograficzne, Kraków, 1965., 38.

³⁰ Isti, str. 38.

³¹ Vidi: Marko DRAGIĆ, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.

Vjerovalo se da će se djevojka udati na onu stranu na koju se nagne određena biljka.³²

Do naših dana u Orašju se sačuvao običaj da Bošnjaci slave Đurđevdan. Nekoć su sve djevojke, barem one koje su slobodne u selu par dana prije Đurđevdana sadile mladi luk. Djevojke bi se posebno trudile oko luka. Noć prije Đurđeva djevojke bi svakom posebnom luku dale ime momka koji im se sviđa. Ujutro kad bi se probudile pogledale bi koji je luk najviše narastao. Ime luka koji je najviše narastao predstavljao je ime budućega ženika. Momci su obilazili oko kuća djevojaka koje su im se sviđale želeći čuti hoće li djevojke nazvati neki luk njihovim imenom. Međutim, djevojke su bile lukave, pa su imena govorile tiho da ih nitko ne čuje. Imena nisu mogle reći u sebi, morale su ih izgovoriti naglas. Ukoliko ne bi tako učinile ime određenoga luka ne bi se brojalo. Kad bi vidjele koji je luk najviše izrastao morale su ga ubrati i navečer predati momku čije ime luk nosi. Za tu su se večer momci posebno spremali. Svi su željno čekali da im neka cura preda luk. Obukli bi svoju novu odjeću, posebno kupljenu za *igranku*. Nekoć su igranke počinjale u sedam i završile bi do deset, a na njima se veoma igralo kolo i pjevalo. Pjevale su se poskočice među kojima je i sljedeća:

*Oj, ti, momče, momče!
Poran, momče, porani,
u bašte divojačke,
upreg konja momačkoga!*

*Pogle divojke odlaze,
svoje vračke čupaju,
svoga dragog biraju,
za konjima gledaju.*

*Cure vračku iščupale,
svoga dragog odabrale,
oš je pojest' il' je bacit'
oš se ljutit' il' nasladit'!"*

Pred kraj *igranke* djevojke bi momcima dale određeni luk. Onaj momak koji bi prihvatio tu djevojku koja mu ga je dala morao je pojesti luk. Ako bi odbio pojesti to bi značilo da mu se

³² Milovan GAVAZZI, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 57.

djevojka ne sviđa. To se rijetko dešavalo, ali se dešavalo da jedan momak dobije više komada luka. Tada bi nastao problem. Sutradan bi svi nastavili živjeti i raditi kao i prije Đurđevdana, ali bi svi željno čekali sljedeći Đurđevdan.³³

Kopriva je jedna od najzdravijih biljki i od najstarijih vremena iznimno je cijenjena. Renesansni slikar Albrecht Durer (1421. - 1528.) naslikao je anđela koji drži koprivu.

U vareškom kraju na Jurjevdan bi se svake godine išlo na uranak. Ustalo bi u tri sata, a večer prije bi se po mjeseci nabralo *nekoliko strukova* žare, koja bi se sadila idući kraj puta. Kad bi djevojke ujutro ustale na uranak gledale bi na koju se stranu žara nagnula i vjerovale da će se na tu stranu udati.³⁴

Djevojke, Srpkinje i Bošnjakinje, u Popovu polju bi uoči Đurđevdana posadile struk koprive (žare) i namijene ga za svoju udaju. Vjerovale su da će se udati na onu stranu na koju se kopriva presavije.³⁵

Tilovina (negnjil, zanovijet, tila) je listopadni grm koji raste u Hercegovini, jugozapadnoj Bosni, u dolini rijeka Neretve i Cetine, srednjoj i južnoj Dalmaciji, Dubrovačkom primorju i na otocima. Tilovina naraste do tri metra visoko. Cvatnja traje 30 dana. Cvijet je sličan cvijetu žutoga bagrema, a poznat je po nazivu zanovijet. Med od toga cvijeta iznimne je kvalitete. Za vrijeme Austro-Ugarske sav med od tilovine odlazio je u Carstvo.

U stolačkom kraju djevojke su preko noći pod jastuk stavljale tilovinu. Vjerovalo se da će se udati za onoga kojega budu tu noć sanjale.³⁶

Pravoslavne djevojke u Popovom polju uoči Đurđevdana odlazile su u brdo i brale: zanovjeti, zvijerice, ribice, povratiča i nekih drugih trava. Prije spavanja uzele bi trave i bajale: *Zanovijeti, ne zanovjetaj! Tilovijeti, ne tilovijetaj! Već ti kaži mog suđenog!* Te trave i korijenje ostavljale bi pod jastuk. Vjerovalo se da će se udati za onoga momka kojega tu noć budu sanjale.³⁷

³³ U Orašju 2013. godine pripovijedao je Tukulj Abdulah rođ. 1940. godine.

³⁴ Jelena Rodić rođ. 1932. god. u Varešu ispričala je 2007. godine.

³⁵ Ljubo MIĆEVIĆ, *Život i običaji Popovaca*, Knjiga LXV Srpskog Etnografskog Zbornika, Beograd, 1952., 160.

³⁶ Nada (Palameta) Aleksić, rođena 1950. godine u Prenju pripovijedala je 2008. godine u Hodovu kod Stoca.

³⁷ Ljubo MIĆEVIĆ, *Život i običaji Popovaca*, 160.

Bošnjačke su djevojke na Jurjevo palile barut i gledale na koju će stranu dim vjetar odnijeti, vjerujući da će se na tu stranu udati.³⁸

6. Blagdan Rođenja svetog Ivana Krstitelja (24. lipnja)

Ivan Krstitelj (24. lipnja 1. godine prije Krista - 29. kolovoza 29.), bio je asketski propovjednik pokore, najveći i posljednji prorok Starog zavjeta. U kršćanstvu jedino se slave rođendani svetoga Ivana Krstitelja 24. lipnja, te Blažene Djevice Marije 8. rujna. (U pravoslavnoj tradiciji sveti Ivan Krstitelj među 15 je najštovanijih svetaca.)

Uoči blagdana Rođenja svetog Ivana Krstitelja, u Brnazama kod Sinja, svaka djevojka bi oprljala tri čička na svitnjaku i zamislila tri momka te svakom namijenila po jedan cvijet. Sva tri cvijeta čička ostavila bi do ujutro u vodi na prozoru. Onaj cvijet koji ponovno procvjeta značio je da je suđenik djevojke. Djevojke su običavale uzeti cvijet ivančice zvan *curica* - i gatale da li ih momci vole ili nisu.³⁹

U Žrnovu kod Splita vjerovalo se, ako na blagdan Rođenja svetoga Ivana, djevojka ujutro sretne nekoga muškarca, njegovim imenom zvat će se njezin muž. Ako bi ona željela znati koje će zanimanje imati njezin muž morala je uzeti komad olova, baciti ga na vatru, otopljenog spustiti u vodu i tako bi dobila razne oblike: čovjek koji sjedi značio je da će joj muž biti činovnik, oblik broda značio je da će joj muž biti pomorac, itd.⁴⁰

Pšenica je najvažnija biljka za prehranu. U kršćanstvu pšenica simbolizira blagostanje. Na otoku Braču djevojke su desetak dana prije Ivan-dana sijale žito, a na sam blagdan gledale su kako je pšenica narasla. Ako je pšenica bila uspravna djevojke su vjerovale da će se udati za uspravnog i lijepog mladića, a ne grbavog i ružnog. Djevojke su nakon večere uoči blagdana Svetoga Ivana savijale stolnjak i u rano jutro ga istresale. Ukoliko bi tom prigodom čule da netko zove neko

³⁸ U Kovačevom polju pripovijedalo mi je više kazivačica 1990. godine.

³⁹ Josip, MILIĆEVIĆ, *Folklor Sinjske krajine zapisi iz 1957., 1965. i 1966. godine*, Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 758/1966. Navodim prema: BOTICA, Ivan, *Brnaški narodni običaji za vrijeme svetkovina iz usta Anđe Ivković*, Brnaška strana, god. 1., br. 1., Brnaze, 2005., 20.

⁴⁰ Kazao je 2013. Frano Jeričević, rođen 1949. u Žrnovu.

muško ime vjerovala su da će se tim imenom zvati njihov muž.⁴¹ Olovo se u tradicijskoj kulturi koristi pri bakanju za skidanje uroka, ali pomoću figura olova djevojke su pricale kojega će im zanimanja biti muž. Djevojke su uoči I Vandana topile olovo i izljevale ga u čašu vode. Sutradan ujutro gledale bi figure olova i nagađale kojega će zanimanja biti njihov budući muž.⁴²

U ljubavnim divinacijama posebno mjesto zauzima cvijet sikavice. U hrvatskoj kulturnoj baštini važno mjesto zauzima biljka sikavica koju narod naziva: čičak, badelj, bijeli stričak, bodena neža, divlji artičok, magareća salata, ostropec, sjekavica, šarena badeljka, šareni čkalj, Gospin trn, trn svete Marije, zmijina trava, a najčešći je naziv ošljebad, ošljibad. Sikavici narod pripisuje ljekovita svojstva i u narodnoj medicini se koristi kao prirodni lijek kod bolesti žuči i jetre.

Nekoć su bračke djevojke uzimale tri cvijeta ošljebada (vrsta čička), svakom od njih bi namijenile po jedno muško ime, te bi ih na *prosvitu* malo oprljile i stavile ih u čašu vode. Ujutro bi gledale koji se cvijet zacrvenio i nastavio rasti vjerujući da će ime koje je dano cvijetu biti ime budućega muža. Nagađalo se da li momak voli djevojku tako što bi ona cvijetu trgala latice govoreći 'hoće me', 'neće me'.⁴³

U Donjem Docu, u Gornjim Poljicima, uoči Svetoga Ivana djevojke su gatale za koga će se udati. Da bi to saznale, ubrale bi nekoliko glavica ošljebada, svakoj glavici dajući ime mladića. Glavice bi oprljile te ih stavile u posudu s vodom. Ujutro bi pogledale koja se glavica rascvjetala, rastvorila, i odlučile bi da će se ubuduće družiti samo s tim mladićem, vjerujući da će se za njega udati.⁴⁴ U Trnbusima su cure i momci na taj dan već ujutro ubirali svatko po tri ošljibada i nadjenuli bi svakome ime po momku ili curi koju su voljeli. Navečer bi na vatri svitnjaka oprljili ošljibade i stavili bi ih pod postelju tu noć. Vjerovalo se da onaj ošljibad koji ujutro procvjeta nosi ime budućeg muža ili žene.⁴⁵

U Blatu na otoku Mljetu na Svetoga Ivana uvečer bi djevojke ubrale tri badelja i svakome od njih namijenile bi ime, pa

⁴¹ Josip MILIĆEVIĆ, *Narodni život i običaji na otoku Braču*, NU 11/12, 1. (1975) 456.

⁴² *Isti.*

⁴³ *Isti.*

⁴⁴ Godine 2012. kazala je Irena Pezelj, djev. Bilić – rođ. 1926. god. u Putišićima, a udana u Rošca (zaseoci Donjeg Docu) gdje i danas živi.

⁴⁵ Stanić Ivan – rođ. 1938. u Trnbusima (selu u Gornjim Poljicima) ispričao je 2012. godine.

bi ih na ognju dobro popalile i stavile pod jastuk kad se ide spavati. Onaj cvijet koji do jutra procvjeta, značilo je da će za toga poći ona djevojka koja ga je ubrala.⁴⁶

Krijesovalje (ladarice, ivančice) bile su djevojčice koje su na blagdan Svetoga Ivana u skupinama od četiri a negdje od osam ovjenčane vijencima od cvijeća išle po selima i pred kućama izvodile kolo i pjevale pjesme hvaleći gazdu i gazdaricu. Vijence su po završetku ophoda djevojke bacale u tekuću vodu vjerujući da će se udati onamo kuda vijenac otplovi.⁴⁷ Vjerovalo se da one djevojke koje nose vijence neće glava boljeti.⁴⁸

U poljskoj tradiciji *Noc Kupały* danas se najčešće zove *Wianki*. To je slavenski blagdan povezan je s ljetnim solsticijem i nekoć je slavljen 21. lipnja. Poslije se počeo slaviti 23. lipnja, uvečer uoči Svetog Jana. Ta noć naziva se i *Noc Świątojańska*. To je blagdan vatre, vode, sunca, mjeseca, plodnosti, radosti i ljubavi. Kupała je najvjerojatnije bio slavenski bog plodnosti.⁴⁹ U Poljskoj su u stara vremena roditelji odlučivali o brakovima. Za djevojke koje nisu bile udane i koje su htjele izbjeći običaj da joj otac izabere muža, *Noc Kupały* bila je velika prilika. Djevojke su plele vijence, a momci su ih hvatali i nakon toga imali su pravo da se vjenčaju s njima. Te noći mogli su se udaljavati od ostalih i zajedno sami šetati šumom, i tražiti cvijet paprati. Kad bi se vratili dolazili su do vatre i držeći se za ruke skakali iznad vatre, što je bio simbol sklopljenog braka.⁵⁰ (Kićenje u kojemu je paprat bilo je rašireno kod mnogih europskih naroda.) Luka Ilić Oriovčanin 1846. godine napisao je da je u vijencima najznamenitija paprat jer se vjerovalo da onoga koji u vijencu oko glave ima paprat neće boljeti glava. Stoga se kitilo i uvečer prije blagdana Svetoga Ivana, ali i na sam blagdan.⁵¹ Vjerovalo se da je paprat čudnovata biljka koja od pola dvanaest do pola jedan uvečer prije blagdana Ivana Krstitelja cvate, dozori i dadne sjeme koje opadne. Tom sjemenu narod je pridavao magičnu moć, vjerujući da će onaj koji ima barem jedno zrno sjemena paprati znati što

⁴⁶ Tomislav M. MACAN, *Čaranje i gatanje*, ZNŽOJS XXIX, 1, (1932) 225.

⁴⁷ Milovan GAVAZZI, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 57.

⁴⁸ Luka ILIĆ ORIOVČANIN, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., 168.

⁴⁹ Andrzej KEMPIŃSKI, *Encyklopedia mitologii ludów indoeuropejskich*, Iskry, Warszawa, 2001., 245.

⁵⁰ Magdalena GOETZ, *Noc Kupały a Noc Świątojańska to nie to samo*.
<http://www.obliczakultury.pl/publicystyka/obyczaje-swiata/2441-noc-kupały-noc-swiatojanska> (20. 11. 2013.)

⁵¹ Luka ILIĆ ORIOVČANIN, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., 162.

se po svijetu radi kao i da će razumjeti pjevanje ptica i urlikanje životinja. Međutim, da bi se imalo zrnice paprati trebalo je s blagoslovljenom vodom i bijelom zemljom ići u navedeno vrijeme gdje paprat raste te oko sebe šestarom okružiti paprat i taj prostor posuti bijelom zemljom koju je potom trebalo poškropiti blagoslovljenom vodom, te zapaliti Marinsku svijeću (svijeću koja je blagoslovljena na Svijećnicu). Međutim, oko šestara bi počeli urlikati zli dusi tako da bi se onaj koji traži zrno uplašio i trud bi mu bio uzaludan.⁵² Paprat raste po sjenovitim šumskim udolinama skrivajući tako svoju profinjenost i ljepotu koju jedino može zapaziti onaj koji je iskreno traži. Stoga u kršćanstvu paprat simbolizira poniznost, poštenje i iskrenost.⁵³ Poljski tradicijski obredi koji su se održavali te noći imali su za cilj čuvati zdravlje i plodnost. Tijekom noći gorjela je vatra u kojoj su se palile biljke, održavale su se različite igre i plesovi. Djevojke su na vodu stavljale vijence sa svijećama te su čekale da vide što će se s njima dogoditi. Ako je neki mladić uhvatio vijenac, značilo je da će se djevojka brzo udati. Ako je vijenac nastavio ploviti, to je značilo da će se udati, ali će morati duže čekati, a ako je izgorio ili potonuo, postat će usidjelica.⁵⁴

Noć uoči blagdana Svetoga Ivana, djevojke i mladići običavali su se kititi vijencima i u: Rusiji, Češkoj, Slovačkoj, Ukrajini i dr.

7. Bubamara

U tradicijskoj kulturi bubamara donosi sreću, blagostanje i strpljenje, te oslobađa od problema. Ako bubamara sleti na bolesnika vjeruje se da će nastupiti ozdravljenje. Ukoliko bubamara sleti na ruku i odleti vjeruje se da predskazuje lijepo vrijeme u sljedećem tjednu. Također se vjeruje ako bubamara sleti na ruku i odleti u određenom smjeru u tom smjeru se nalazi suđeni odabranik ili odabranica.

U Brnazama kod Sinja, na blagdan Svetoga Ivana Krstitelja, a i inače, djevojke su uzimale bubamaru (*baju prnbaku*) i govorile „Prnbaka vištica, di je moja srićica?“ te su gledale gdje

⁵² Isti, 167.-168.

⁵³ Anđelko BADURINA, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 448.

⁵⁴ Barbara OGRODOVSKA, *Zwyczyje, obrzędy i tradycje w Polsce*, Wydawnictwo Księży Werbitusów, Warszawa, 2001., 168.

će bubamara odletjeti vjerujući da će odande bit njen suđeni momak.⁵⁵ To je općepoznata divinacija u Hrvata.

Marijan Vidulić iz Vele Luke pripovijedao je kako je njemu kad je imao trideset godina dok je kopao na ruku sletjela bubamara. Prema starom luškom vjerovanju nije je smio dirati, nego je morao čekati i gledati kuda će odletjeti, te u onom smjeru u kojem odleti trebalo je poći tražiti buduću ženu. Marijan se sutradan uputio u pravcu kojim je odletjela bubamara – prema Orebiću. Dok je šetao gradom u vrtu je ugledao djevojku koja je imala tridesetak godina. S njom se sprijateljio i oženio je.⁵⁶

8. Svi sveti (1. studenog)

Spomen kršćanskih mučenika počeo se slaviti od 4. stoljeća. Prvi tragovi općeg slavlja Svih svetih zabilježeni su najprije u Antiohiji i to u nedjelju nakon Duhova. Taj običaj naveden je i u 74. homiliji svetoga Ivana Zlatoustog⁵⁷, a do danas se sačuvao u Pravoslavnoj crkvi i označuje svršetak uskrsnoga dijela liturgijske godine. Blagdan Svih svetih slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa (sveti) Bonifacije IV. (608-615) rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko 610. god.). Blagdan se najprije svetkovao u nedjelju nakon Duhova, a u Irskoj se slavio 1. studenoga. Sveti Grgur III., papa od 731 do 741., na zahtjev irskih monaha uveo je svetkovanje na 1. studenoga⁵⁸ kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetim.⁵⁹

⁵⁵ Isti.

⁵⁶ Mirjan Vidulić, rođen 1960. u Veloj Luci kazao je 2007. godine.

⁵⁷ Sveti Ivan Zlatousti (Antiohija, između 344. i 354. – Komana, 14. rujna 407.) svetac je u Katoličkoj i Pravoslavnoj crkvi, a časti ga i Koptska crkva. Bio je carigradski patrijarh. Jedan je od trideset tri crkvena naučitelja. Podrijetlom je iz kršćanske obitelji. Njegov otac poginuo je u sirijskoj vojsci. Umro je 14. rujna 407. godine u mjestu Koman pored Crnoga mora. Prema predaji njegove zadnje riječi bile su: „Slava Bogu u svim stvarima“. Njegove relikvije nalaze se u crkvi Svetih apostola u Carigradu.

⁵⁸ Drevni keltski blagdan Samhain slavio se 1. studenoga i označavao je novu godinu. Ta proslava bila je posvećena bogu Sunca i bogu smrti Samhainu. Vjerovalo se da se za punog mjeseca, noć uoči *dana mrtvih* mrtvi napuštaju svoje grobove, dolaze u svoje domove. Stoga su živi stvarali veliku buku i stavljali strašne maske kako bi mrtve uplašili. Rimljani su ustanovili stalan datum noći mrtvih. Prema rimskoj mitologiji crni bog lova Samain ubija boga Sunca (u liku srndaća) i tako zavlada svijetom, a božicu vegetacije odvodi u podzemlje kamo ona do proljeća bdije nad sjemenkama, životinjama koje u

U vrijeme Karla Velikog (747-814) blagdan je već bio iznimno proširen. Sin Karla Velikog kralj Luj Pobožni (778-840), na zahtjev Grgura IV. koji je bio papa od 827. do 844., uz prihvaćanje svih biskupa, 835. godine proglasio je blagdan Svih svetih zapovjednim blagdanom.

Stari je veloluški običaj da na blagdan Svih svetih nakon obiteljske večere, djevojka skupi tanjure, čaše i sve sa stola osim mrvica, te čeka ponoć i skupi stolnjak s mrvicama, ode u svoju sobu i kroz prozor istresa mrvice. Vjerovalo se da prvi zvuk, glas, što čuje i na što je asociira (nešto kao zvuk mora, vjetra...) toga će joj zanimanja biti muž.⁶⁰

9. Sveta Katarina (25. studenoga)

Sveta Katarina Aleksandrijska je jedna od četrnaest Božjih pomoćnika. Štuje se kao svetica i mučenica u zapadnoj i istočnoj Crkvi. Štuju je i anglikanci i luterani. Poznata je i kao Katarina Sinajska. Njezin život isprepleten je činjenicama i legendama. Sveta Katarina (grč. Aikaterina - ona koja je čista) Aleksandrijska potječe iz egipatske plemićke obitelji koja je kraljevskoga podrijetla. (Po nekima, bila je kći ciparskoga kralja koji je mlad umro.) Pretpostavlja se da je rođena 282. godine. Mučeničku smrt podnijela je 25. studenoga oko 307. godine. Tada je, prema legendi, iz njezinoga tijela, umjesto krvi poteklo mlijeko, a anđeli su tijelo svete Katarine prenijeli na Sinaj i ondje ga na skrovitom mjestu sahranili. U blizini toga mjesta podignuta je znamenita bazilika svete Katarine koja i danas ondje postoji. Svetičini zemni ostatci preneseni su u tamošnju pripadajuću crkvu.⁶¹

Odlučnost, ljepota, razboritost, učenost, hrabrost, molitva Svevišnjemu uoči smaknuća, mučenička smrt snažno nadahnjuju razna zanimanja, bolesnike i ljude u raznim prilikama. Stoga je

zimskom snu, te nad dušama umrlih. Te noći gasile su se vatre na ognjištima. Vjerujući da mrtvi posljednji put dolaze domovima, na pragovima im je ostavljana hrana. Neki su ostavljali udubljene krumpire, bundeve, cikle, repe i u njima bi palili svijeće vjerujući da će tako uplašiti grješne duše, a da će dobrim dušama pomoći da pronađu put domovima.

⁵⁹ Josef QUIN, *Svi sveti, svetkovina*, u: *Suvremena katolička enciklopedija, M-Ž, R-Ž*, priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig, Marjan tisak, Split, 2005., 177.

⁶⁰ Isti.

⁶¹ Vidi: Marko Dragić, *Sveta Katarina Aleksandrijska u katoličkoj tradicijskoj baštini Hrvata*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.

sveta Katarina zaštitnica: filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica.⁶²

Svetoj Katarini kršćani molitve upućuju: za zdravlje usta i jezika, za lak porod; te joj se molitvama utječu moleći pomoć i zaštitu od nesretnih slučajeva i pobačaja.

U kršćanskoj je tradiciji sveta Katarina i zaštitnica djevojaka i žena. Za vrijeme turske okupacije, od Svete Kate pa do korizme, svatovi su se obavljali samo na blagdan svete Kate. Razlozi tomu bili su u *Pravu prve bračne noći* („lus primae noctis“)⁶³ po kojem je Turčin morao spavati s mladom prvu večer. Pravo prve bračne noći vrijedilo je za nevjeste kmetova, ili slugu, jer su one bile kršćanke (*vlahinje*), a muslimani nisu bili kmetovi. Na dan udaje kršćansku mladu bi posjetio begov ili agin predstavnik, obično u počasnoj pratnji jednog odjeljenja vojnika. Predstavnik bi zatim odveo mladu do begove (agine) kuće gdje bi provela dan i noć a zatim bi je otpratio nazad njenoj kući u jutro na dan vjenčanja. Za vrijeme boravka kod bega ili age kršćanske djevojke bi bile odjevene u tradicionalnu tursku odjeću - dimije skrojene od tankog, često zlatom prošaranog tkanja koje ističe ženstvenost. Kosa im je bila prekrivena maramom.

Zbog „Prava prve bračne noći“ djeca koja su se rađala iz toga „prava“ bacana su u jamu. Ona djevojka koja bi *nastradala* od age morala bi se rastaviti od mladoženje dvadeset jedan dan, išla je kući, otac i mater su je čuvali Dvadeset jedan dan se smatralo ako je dijete došlo s Turčinom završilo bi u jami, a ako ne bude djeteta, vraćala bi se mužu.⁶⁴ Međutim, neke su djevojke tako ostajale trudne te su tu djecu rađale u braku sa svojim mužem. Neki su mi kazivači navodili takve primjere. Golem je broj kazivača koji i danas pripovijedaju o tome gnjusnom „pravu“.

⁶² Ante ŠKROBONJA, *Sveti od zdravlja, (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, 114.

⁶³ To je pravo široko prakticirano u Europi, a posebno u zemljama Osmanskoga carstva: Grčka, Bugarska, Makedonija, Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska. Zaplet u operi *Le Nozze di Figaro* (Figarova ženidba) od Wolfganga Amadeusa Mozarta, je zasnovan na pravu prve bračne noći. Figaro i Susanna se spremaju za vjenčanje ali grof Almaviva gospodar dvorca kraj Seville u Španjolskoj želi iskoristiti svoje pravo i provesti jednu noć sa Sussann prije Figaroa. To pravo prestalo je u Rusiji u 19. stoljeću. U Americi je to pravo (neslužbeno) postojalo sve do građanskog rata, u vezi sa robovlasništvom u južnim državama u Americi.

⁶⁴ Godine 2008. u Iličima Marinko Bošnjak (rođ. 1958. g. u Grabovoj Dragi).

Zbog takvih zločina mladići su odlučili,⁶⁵ ženiti se na blagdan Svete Kate. Znalo se za jedan dan vjenčati po šezdeset parova. Taj običaj održao se sve do Drugog svjetskog rata, a u nekim mjestima do šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća.⁶⁶

U Kastvu se na blagdan svete Katarine vjenčavalo dvadesetak parova.⁶⁷ U mnogim mjestima do naših dana održala se tradicija po kojoj se ne održavaju svadbe za vrijeme adventa. Stoga su, primjerice, u vareškom kraju djevojke pjevale:⁶⁸ *Sveta Kato rastavi me s majkom / da ne čekam čelavog Andrije.*

U poljskoj tradicijskoj kulturi sveta Katarina zaštitnica je mladića koji žele upoznati djevojku i u budućnosti ući u sretan brak. Tijekom noći 24/25. studenog održavale su se *Katarzynki*. Tada mladići gataju i proriču sebi svoju buduću ljubav i ženu.⁶⁹ U katoličkoj crkvi obred *Katarzynki* održava se uvijek u nedjelju prije 29. studenog. Vjeruje se da su „*W noc świętej Katarzyny pod poduszką są dziewczyny*”⁷⁰ (U noći svete Katarine pod jastukom su djevojke.) Ta izreka bila je popraćena umetanjem pod jastuk djevojačkih predmeta da bi mladić sanjao o svojoj budućoj ženi. Ispod jastuka stavljalo se također papiriće s prvim slovom ili cijelim ženskim imenima. Papirić s imenom koji je bio prvi izvučen odmah nakon buđenja, bio je papirić s imenom buduće žene.

10. Sveti Andrija (30. studenoga)

Sveti Andrija Prvozvani, brat je svetoga Petra. Bio je ribar u Betsaidu u Galileji i jedan od prvih Kristovih učenika. Prema predaji, kad su se apostoli razilazili i kad je svima određen jedan

⁶⁵ U nekim krajevima pripovijeda se da su se tome dosjetili svećenici.

⁶⁶ Zapisao sam 1995. godine u Kraljevoj Sutjesci. Kazivači su mi rekli kako se taj običaj zadržao sve do 1963.-65. godine. Ivan Aljinović kazao mi je kako su 1941. godine u jednom danu vjenčana 53 para. Iste sam predaje slušao i u drugim krajevima u BiH. Tako mi je moja pokojna majka Cvita Dragić (1922.-1991.) kazala kako je 1940. godine, kada se ona vjenčala, u Rami bilo šesnaest vjenčanja.

⁶⁷ Dunja RIHTMAN-AUGUŠTIN, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., 24.

⁶⁸ O tome više: Marko DRAGIĆ, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, 2008., 414-440.

⁶⁹ Marian BIERNACKI, *Katarzynki*. <http://dzisiajwswietlebiblii.blogspot.com/2010/11/katarzynki.html> (20. 11. 2013.)

⁷⁰ Anna, ANTA, *Katarzynki – zapomniany zwyczaj*. <http://www.katarzynki.swieta.biz/> (20. 11. 2013.)

dio svijeta gdje će propovijedati Kristovu vjeru, Andriji su dodijeljeni sjeverni krajevi sve do današnje Ukrajine. Obratio je velik broj ljudi na kršćanstvo te se rimski upravitelj Patrasa u Grčkoj poplašio narodnoga ustanka. Naredio je da se uhvati Andrija i dadne svakakvim mukama. Razapet je 30. studenoga 60. godine na križu u obliku slova X. Jedan je od glavnih zaštitnika Škotske.

U hrvatskoj i europskoj kulturnoj baštini na blagdan Svetoga Andrije djevojke su proricale o budućem ženiku i uopće o budućnosti tako što bi dan uoči blagdana postile, a pred spavanje bi pod jastuk stavljale muške gaće ili gaćnjak, zrcalo ili nešto drugo. Onaj mladić kojega su sanjale vjerovale su da im je suđen. Taj običaj bio je raširen po cijeloj Europi, a u Hrvatskoj posebice u sjeverozapadnim krajevima.⁷¹

Od dana Svetoga Andrije prestaju svadbe, a o tomu svjedoči i izreka *Sveti Andrija svadbi zavezanija*.

U poljskoj kulturnoj baštini Andrzejki (Jędrzejki i Jędrzejówki) večer je proricanja koje spada na večer 29/30. studenog. Andrzejki je posebna su prilika za organiziranje posljednje zabave prije Adventa. U početku su neudane djevojke gatale same sebi, ali poslije su organizirana kolektivna gatanja. Podrijetlo toga običaja nije u potpunosti poznato. Neki smatraju da potječe iz antičke Grčke, ističući sličnost imena Andrzej (Andrija) i grčkih riječi *aner*, *andros* koje označavaju muškarca i muža.⁷²

Zaključak

Ljubavne divinacije Hrvata, Bošnjaka, Srba, Poljaka i drugih europskih naroda po svom vjerovanju drevnoga su pretkršćanskoga postanja. Međutim, te divinacije vezuju se uz kršćanske blagdane. Iznimka je ljubavna divinacijska metoda s bubamarom koja se izvodi na blagdan Rođenja Ivana Krstitelja, ali i kroz ostale ljetne dane. Isto je i s cvijetom ivančice. Najviše je ljubavnih divinacija vezano uz blagdane: Svete Lucije, Svetoga Jurja i Rođenja Ivana Krstitelja. Uz te blagdane vezuju se i druge divinacije, te višestruki običaji, obredi, ophodi koji imaju apotropejski i panspermijski značaj. Ljubavne divinacije Hrvata

⁷¹ Milovan GAVAZZI, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 114.

⁷² Czesław, WITKOWSKI, *Doroczne polskie obrzędy i zwyczaje ludowe*, Wydawnictwo Muzeum Etnograficzne, Kraków, 1965., 68.

vezuju se i uz blagdane: Svih svetih, Svetoga Andrije, Svetoga Tome, Silvestrova, te Čiste srijede.

U radu je navedeno i interpretirano desetak ljubavnih divinacija Hrvata koje su publicirane u dosadašnjoj znanstvenoj literaturi, a tridesetak je izvornih suvremenih terenskih zapisa. Od navedenih primjera ljubavnih divinacija, prema svjedočenjima na terenu, još se ponegdje sačuvao običaj ispisivanja imena simpatija na dvanaest papirića na blagdan Svete Lucije. Međutim, treba imati na umu da su mnoge kazivačice sramežljive i, dojam je, da potajno koriste određene ljubavne divinacijske metode.

U navedenim ljubavnim divinacijama iznimno je etnološko i antropološko blago. Petnaest je kazivačica i pet kazivača koji su pripovijedali o ljubavnim divinacijama. Najstarija kazivačica rođena je 1926., a najmlađa 1963. godine. Najstariji kazivač rođen je 1938., a najmlađi 1965. godine. Prosječna starost kazivačica i kazivača je 69 godina. To upozorava da je golem broj ljubavnih divinacija kao i uopće nematerijalne kulturne baštine nepovratno otišao u zaborav. Stoga je neophodno na terenu snimati nematerijalnu kulturnu baštinu koja je iznimno važna za identitet naroda i čovječanstva.

LOVE DIVINATIONS IN THE CULTURAL HERITAGE OF THE CROATS, BOSNIAKS, SERBS AND POLES

(Summary)

The paper presents a dozen Croats' love divinations, which have been published in the scientific literature. It also includes around thirty contemporary and original field records of love divination examples. Love divinations are of ancient origin and are associated with Christian feast days. Most of them are related to St. Lucy's Day, St. George's Day and the Nativity of St. John the Baptist. Love divinations of the Croats are also associated with the following feasts: All Saints' Day, the feast day of St. Andrew, the feast of St. Thomas, the feast of St. Sylvester (New Year's Eve) and Ash Wednesday. Of all the given examples of love divinations, according to the testimonies in the field, a custom has survived in some places to write down the names of one's darling persons on a dozen pieces of paper on St. Lucy's Day. In addition to Croatian love divinations, the paper also presents a few Bosniak, Serbian and Polish love divinations. Those love divinations represent an exceptional ethnological and anthropological treasure. The narrators' average age is 69. This fact serves as a warning that a large number of love divinations, as well as of intangible cultural heritage in general, have irretrievably fallen into oblivion.

Key words: girls, boys, love, customs, rituals

